



УДК 159.9.01:37.015.3(045)



Маслова В. А.

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

А Розглянута сутність понять «культура», «психологічна культура», «психологічна компетентність», «саморегуляція». Проведений теоретичний аналіз з проблеми розвитку психологічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Визначена актуальність проблеми і створення нових вимог до професіоналізму менеджера закладу освіти.

Ключові слова: культура, психологічна культура, психологічна компетентність, саморегуляція, психологічна просвіта.

Актуальність проблеми. Необхідність у розвитку психологічної культури керівника загальноосвітнього закладу обумовлена новими вимогами до освіти, що передбачають зміни і в системі менеджменту. Особистість керівника загальноосвітнього навчального закладу набуває нового значення. Менеджер повинен мати високий рівень психологічної культури, яка вміщує три загальнонеобхідних елементи: пізнання себе, вміння спілкуватися з людьми та регулювати свою поведінку.

Аналіз дослідженості проблеми. Широко психологічна культура особистості розглядалася в наукових роботах О. Анісимова, О. Бодальова, Є. Бондаревської, А. Деркача, Ю. Забродіна, Є. Клімова, Л. Колмогорова, Л. Карамушки, О. Моткова, М. Обозова та ін. Різні аспекти та види саморегуляції досліджували вчені: К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, Л. Дика, О. Конопкін, О. Ксенофонтова, П. Лушин, О. Прохоров, В. Селіванов, Я. Сухенко, О. Чебикін, І. Чеснокова, В. Чудновський та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми психологічної культури і саморегуляції. Пошук практичних шляхів вирішення проблеми розвитку психологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «психологічна культура», на думку Н. Обозова, складається з трьох компонентів:

- розуміння себе й інших людей;
- адекватна самооцінка та оцінка інших;
- саморегуляція особистісних станів і властивостей, регулювання стосунків з іншими людьми [7].

На нашу думку, саме означений третій компонент – саморегуляція, є рушійним і необхідною умовою розвитку психологічної культури. З позицій екофасилітативного підходу П. Лушина, особистість розглядається як відкрита динамічна система, метою якої є підтримка життя людини завдяки самоорганізації в

одності із середовищем, і яка знаходиться в постійному переході до нових форм ідентичності. Тому саморегуляція особистості визначається цим автором як двоступеневий процес, який відбувається:

- на індивідуальному рівні в стабільних періодах розвитку особистості в межах наявних особистісних ресурсів;

- на соціальному рівні в перехідних періодах особистісного змінювання як виживання, та представляє собою процес соціально-психологічної творчості, що здійснюється на рівні колективного суб'єкта [3; 4]. Механізмами, що забезпечують саморегуляцію особистості, виступають: на індивідуальному рівні – рефлексія, на соціальному – розвиток колективного суб'єкта. Колективний суб'єкт психолого-педагогічної взаємодії представляє собою таку соціальну групу, взаємозв'язки між учасниками якої не обмежуються лише просторово-часовими рамками та визначаються різним ступенем суб'єктності її учасників (потенційною, реальною, рефлексивною) на відповідних етапах його розвитку в процесі психолого-педагогічної взаємодії [9; 10].

Дані визначення феномену саморегуляції і механізмів, які її забезпечують, є обов'язковими в розвитку психологічної культури особистості. З метою перевірити це припущення, потрібно зробити попередній теоретичний аналіз визначення науковцями проблеми психологічної культури.

Науковець О. Мотков характеризує загальну психологічну культуру, як: комплекс розвинутих спеціальних потреб, здібностей і умінь людини [5; 6].

Психологічна культура може бути розкрита в трьох головних аспектах, що їх виділяє Л. Колмогорова:

- у гносеологічному;
- у процесуально-діяльнісному;
- у суб'єктивно-особистісному [2].

Дослідниця під гносеологічним аспектом розуміє норми, знання, значення, цінності, символи, які за-

своєю окрема особистість.

Процесуально-діяльнісний аспект науковець визначає як перелік і зміст завдань, які повинен навчитися вирішувати керівник разом з колективом навчального закладу. Суб'єктивно-особистісний аспект характеризуються ступінню присвоєння особистістю як суб'єктом культури компонентів, які об'єктивно представлені в культурі соціуму (мова і мовлення, поведінка, культура почуттів, культуру мислення тощо).

О. Замятіна визначає базову культуру особистості як інтегративне, динамічне утворення, представлене сукупністю особистісних якостей, які реалізуються в когнітивно-пізнавальному, комунікативно-діяльнісному та рефлексивно-оцінному компонентах.

Використовуючи вищезазначену структуру культури людини, Л. Колмогорова виокремлює складові психологічної культури особистості:

- психологічну грамотність;
- психологічну компетентність;
- ціннісно-смислову;
- рефлексивно-оцінну;
- культуротворчу [3].

Розглянемо ці складові детальніше. Є. Климов приділяв особливу увагу психологічній грамотності, стверджуючи, що мінімальний необхідний рівень психологічної культури є психологічна грамотність, яка передбачає володіння комплексом знань, умінь, навичок [1]. Л. Колмогорова під грамотністю розуміє необхідний мінімальний рівень освіченості, компетентності, культури в цілому. Науковець дотримується визначення психологічної компетентності, яке надала М. Холодна, що це предметно-специфічні знання, що дозволяють приймати ефективні рішення в своїй професійній діяльності. Ціннісно-смилова складова психологічної культури особистості – це система особистісно-значущих і особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, її діяльності, та взаємин з оточуючими тощо. Рефлексивно-оцінний компонент Л. Колмогорова пов'язує зі здатністю людини усвідомлювати цілі і результат своєї діяльності, а також усвідомлення тих внутрішніх змін, які відбуваються в процесі. Четвертою складовою психологічної культури є культуротворення. Людина не тільки є творінням чи продуктом культури, але й сама виступає у ролі її творця. Збагачує культуру власну і сприяє розвитку культури в оточуючому середовищі.

К. Романов визначив структуру психологічної культури керівника. Її два компоненти: когнітивний (інтелектуальний), який включає систему психологічних знань, психологічне мислення і забезпечує орієнтування фахівця в різноманітті психічних явищ (особистісних межах, станах, мотивах поведінки, стосунках тощо); практичний (поведінковий), представлений системою відповідних умінь і навичок, що забезпечують можливість використання теоретичних знань і психологічного мислення для роботи з людьми в умовах реальної професійної діяльності [8].

У результаті підбиваємо підсумки, що психологічна культура – це складне, багатогранне явище. Теоретичний аналіз проблеми психологічної культури особистості показав, що саморегуляція є необхідним чинником її розвитку. Варто звернутися до пошуку практичних шляхів вирішення проблеми розвитку психологічної культури керівни-

ків. Адже, значна кількість проблем, яка виникає в навчальному закладі обумовлена саме низьким рівнем психологічної культури менеджера цього закладу. Очевидно, що для успішної організації будь-якої форми навчально-виховного роботи необхідне знання її психологічної сутності й педагогічних умов здійснення. Це вкотре доводить необхідність психологічної освіти, що сприяє розвитку психологічної культури управлінця і його здатності до саморозвитку і саморегуляції, заснованої на рефлексії та потребі в самопізнанні.

Психологічна освіта здійснюється практичними психологами і полягає в:

- роз'ясненні керівному складу загальноосвітнього навчального закладу цілей, завдань і можливостей психологічної служби в оптимізації процесу управління;

- формуванні потреби в усіх учасників управлінського процесу у використанні психологічних знань при вирішенні управлінських та інших проблем, становлення в цілому психолого-управлінської культури тощо.

Основними формами просвітницької роботи є:

- проведення лекцій, семінарів з проблем психології;

- проведення тренінгів, семінарів з проблем ділового спілкування, попередження та розв'язання конфліктів у закладі;

- проведення тижнів психології;

- ведення спеціальних рубрик у періодичних виданнях;

- підготовка виставок літератури з проблеми психології управління.

Організаційні форми психологічної освіти можна поділити на основні види: індивідуальні та групові.

Індивідуальні форми психологічної освіти полягають в тому, що будь-який менеджер у разі потреби може отримати необхідні психологічні знання самостійно (наприклад: читаючи науково-методичну літературу, використовуючи медіапростір). Особливість такої форми психологічної освіти в тому, що керівник досить оперативно має можливість одержати необхідну інформацію. Такі форми психологічної освіти можуть використовуватись для вирішення як професійних, так і особистісних проблем.

Завданнями працівників психологічної служби при цьому полягає в тому, щоб:

- забезпечити інформацією про відповідні психологічні джерела;

- надавати необхідні індивідуальні консультації для глибшого осмислення різних психологічних явищ.

Групові форми психологічної освіти доцільно використовувати тоді, коли керівник у процесі спільної діяльності з колегами аналізує психологічні проблеми, отримує нову інформацію про власні психологічні особливості: ставлення до себе, до інших людей, особливості поведінки в нових соціально-професійних ролях (наприклад: у процесі проведення соціально-психологічних тренінгів, ділових ігор). Особливість групових форм психологічної освіти полягає насамперед у тому, що вони сприяють адекватному розумінню та засвоєнню керівниками психологічних феноменів групової діяльності й міжособистісної взаємодії.

На курсах підвищення кваліфікації для керівників загальноосвітніх навчальних закладів працівниками центру практичної психології і соціальної роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОІППО) читаються такі лекції: «Психолого-управлінське консультування», «Інтерактивні технології навчання як засіб розвитку творчої особистості», з метою стимулювати у керівників інтерес до пізнання власних індивідуально-психологічних особливостей та колег; сприяти усвідомленню значущості спільної діяльності й управлінської взаємодії в закладі; орієнтувати на самовдосконалення та саморозвиток у тому чи іншому напрямку професійної діяльності.

Вважаємо, що є необхідність надавати педагогічним працівникам можливість формулювати свою інформаційну потребу в запит. Адже, самопізнання, саморозвиток це усвідомлений і керований особистістю процес, в результаті якого відбувається вдосконалення, розумових і моральних потенцій людини. Важливою умовою, саморозвитку особистості це внутрішня потреба у його здійсненні та самопізнанні себе.

Центром практичної психології і соціальної роботи ПОІППО планується запровадити проект спільної діяльності працівників центру та психологів, соціальних педагогів різних типів навчальних закладів, спрямований на системне міжкурсове підвищення кваліфікації працівників психологічної служби на їх запит, інформування керівників освіти про роль, місце психологічної служби у навчальному закладі (лист ПОІППО від 19.09.16 р. № 1026)

Висновки. Актуальним напрямком роботи працівників психологічної служби системи освіти є розвиток психологічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Використання

активних методів психологічної просвіти сприяє розвитку психологічної культури керівного складу навчального закладу. Зростає потреба в розвитку саморегуляції керівників загальноосвітніх навчальних закладів, яка визначається у самоактивності фахівця, який здатний самостійно аналізувати і оцінювати власну діяльність. Важливою формою взаємодії працівників психологічної служби системи освіти з менеджерами навчальних закладів є робота за запитом.

Проведений теоретичний аналіз не вичерпує означеної проблеми і потребує подальшого наукового пошуку визначення змісту, форм, методів, і засобів, спрямованих на розвиток психологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів.



Список використаних джерел

1. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Москва : Академия, 2004. – 304 с.
2. Колмагорова Л. С. Повышение психологической культуры учащихся как проблема современного среднего образования / Л. С. Колмагорова // Формирование психологической культуры личности в системе дополнительного образования детей / под ред. А. В. Егоровой, И. М. Команова, М. В. Поповой. – Москва : Просвещение, 2005. – 94 с.
3. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика / П. В. Лушин. – Одесса : Аспект, 2005. – 334 с.
4. Лушин П. В. Психология педагогичної зміни (ексфаслітація): [Науково-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / П. В. Лушин. – Кировоград, Імекс ЛТД, 2002. – 76 с.
5. Мотков О. И. Личность и психика. Сущность, структура и развитие / О. И. Мотков. – Самара : Бахрах-М, 2008. – 160 с.
6. Мотков О. И. Психология самопознания личности практическое пособие / О. И. Мотков. – Москва : Треугольник, 1993. – 97 с.
7. Обозов Н. Н. Психологическая культура взаимных отношений / Н. Н. Обозов. – Москва : Знание, 1986. – 48 с.
8. Романов К. М. Практикум по общей психологии : Учеб. пособие / К. М. Романов, Ж. Г. Гаранина; ред. К. М. Романов. – Москва : Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2002. – 319 с.
9. Сухенко Я. В. Інтерсуб'єктна тенденція у розвитку уявлень про саморегуляцію особистості / Сухенко Я. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України, редкол. : О. Л. Ануфрієва та ін. – Київ., 2005. – Вип. 2 (15) / гол. ред. В. В. Олійник. – 2011. – С. 241-248.
10. Сухенко Я. В. Про можливості формування емпатії з позицій колективної суб'єктності / Сухенко Я. В. // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України, редкол. : О. Л. Ануфрієва та ін. – Київ., 2005. – Вип. 3 (16) / гол. ред. В. В. Олійник. – 2011. – С. 487-495.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 02.09.2016

Маслова В. А. Саморегуляция как условие развития психологической культуры руководителя общеобразовательного учебного учреждения.

А Рассмотрена сущность понятий «культура», «психологическая культура», «психологическая компетентность», «саморегуляция». Проведен теоретический анализ проблемы развития психологической культуры руководителя общеобразовательного учебного заведения. Определена актуальность проблемы и создание новых требований к профессионализму менеджера учебного заведения.

Ключевые слова: культура, психологическая культура, психологическая компетентность, саморегуляция, психологическое просвещение.

Maslova V. A. Self-regulation as a condition of the psychological culture development of the public educational establishment manager.

S In the article the essence of the notions «culture», «psychological culture», «psychological competence», «self-regulation» is regarded. The theoretical analysis on the problem of the psychological culture development of the common educational establishment manager was carried out. The relevancy of the problem and the creation of new requirements to the professionalism of the educational establishment manager are determined.

Key words: culture, psychological culture, psychological competence, self-regulation, psychological enlightenment.